

RAZUMEVANJE PROCESA REVIZIJE

REVIZORSKA PROFESIJA	
PREGLED REVIZIJE	3
IZVEŠTAVANJE U REVIZIJI	15
KONCEPT NASTAVKA POSLOVANJA	21
MEĐUNARODNI STANDARDI REVIZIJE	29
PROFESIONALNA ODGOVORNOST	43
REGULATORNO OKRUŽENJE REVIZIJE	53
PROCES REVIZIJE	
CILJEVI REVIZIJE	71
PLANIRANJE REVIZIJE	77
MATERIJALNOST I RIZIK	87
SISTEM INTERNE KONTROLE	91
INTERNA REVIZIJA U FIRMI	103
REVIZIJA SISTEMA ELEKTRONSKE OBRADJE PODATAKA	113
PRIMENA PROCESA REVIZIJE U PRAKSI	
STUDIJE INTERNIH KONTROLA KLIJENATA I PROCENA KONTROLNOG RIZIKA	137
PLANIRANJE REVIZIJE U ATESTIRANJU INTERNE KONTROLE	145
DOKUMENTOVANJE INTERNOG KONTROLNOG SISTEMA	155
REVIZORSKO TESTIRANJE INTERNOG KONTROLNOG SISTEMA	161
PRONALAZENJE SLABOSTI U INTERNOJ KONTROLI	181
UZORCI U REVIZIJI	198
KOMPLETIRANJE REVIZIJE	
RADNI PAPIRI	231
KOMPLETIRANJE TESTOVA U REVIZIJI	237
FORMIRANJE MIŠLJENJA U REVIZIJI	249
DRUGA UVERAVANJA I USLUGE NEUVERAVANJA	
ORGANIZACIJA I KONTROLA REVIZIJE	261
UPRAVLJANJE INFORMACIJAMA U REVIZORSKOJ FIRMI	267
OSTALA ANGAŽOVANJA, USLUGE I IZVEŠTAJI U REVIZIJI	275
EKOLOŠKA REVIZIJA	279

REVIZIJA I USLUGE UVERAVANJA

PRISTUP BAZIRAN NA RIZIKU

BRANKO Ž. LJUTIĆ

Beograd, 2023.

BIBLIOTEKA „ACADEMICA“

Branko Ž. Ljutić

REVIZIJA I USLUGE UVERAVANJA

Pristup baziran na riziku

Izdavačka prava © 2023. iLearn d.o.o. Beograd. Nijedan deo ili celina ove knjige ne može biti reprodukovana ili prenesena u bilo kojoj formi ili na bilo koji način, doštampana, umnožena, elektronski ili mehanički, uključivši fotokopiranje, snimanje, skeniranje, ili bilo kakvo drugo pohranjivanje i/ili štampanje u smislu sistema skladištenja i izvlačenja podataka bez pismene dozvole Izdavača.

© 2023. ovog izdanja Branko Ljutić. Vlasnik svih autorskih i sa njima povezanih prava je isključivo autor prof. dr Branko Ž. Ljutić, ovlašćeni revizor.

<i>Recenzenti</i>	Prof. dr Jovan Krstić, ovlašćeni revizor, Univerzitet u Nišu Prof. dr Milovan Filipović, licencirani revizor
<i>Izdavač</i>	iLearn d.o.o. Beograd
<i>Za izdavača</i>	Nikola M. Stajić, mast. ekon.
<i>Odgovorni urednik</i>	Prof. dr Branko Ž. Ljutić
<i>Lektura</i>	iLearn d.o.o. Beograd
<i>Prelom teksta</i>	iLearn d.o.o. Beograd
<i>Godina izdanja</i>	2023.
<i>Štampa</i>	Zlatna knjiga Jagodina
<i>Tiraž</i>	100 primeraka

Prvi put objavljeno u Srbiji u 2023.

ISBN 978-86-80666-26-6

Posvećeno mom ocu

Živojinu-Žiki LJUTIĆU, dipl. ing. elektrotehnike

Sa ponosom je po majci je voleo da ga zovemo "Žika Canin"

Rodom iz Karanovca, Gornji Temnić, Srbija

Sa zahvalnošću za sve što mi je učinio i dao

Pre svega za veliku ljubav, toplinu i sigurnost

Sa nenadoknadivom tugom što ga nema

Kratak sadržaj

Detaljni sadržaj viii

Predgovor xix

O autoru xxiv

Deo I Revizorska profesija 1

1. *Pregled revizije 3*
2. *Izveštavanje u reviziji 15*
3. *Koncept nastavka poslovanja 21*
4. *Međunarodni standardi revizije 29*
5. *Profesionalna odgovornost 43*
6. *Regulatorno okruženje revizije 53*

Deo II Proces revizije 69

7. *Ciljevi revizije 71*
8. *Planiranje revizije 77*
9. *Materijalnost i rizik 87*
10. *Sistem interne kontrole 91*
11. *Interna revizija u firmi 103*
12. *Revizija sistema elektronske obrade podataka 113*

Deo III Primena procesa revizije u praksi 135

13. *Studije internih kontrola klijenata i procena kontrolnog rizika 137*
14. *Planiranje revizije u atestiranju interne kontrole 145*
15. *Dokumentovanje razumevanja internog kontrolnog sistema u reviziji 155*
16. *Revizorsko testiranje internog kontrolnog sistema 161*
17. *Pronalaženje slabosti u internoj kontroli 181*
18. *Uzorci u reviziji 198*

Deo IV Kompletiranje revizije 229

- 19. *Radni papiri 231*
- 20. *Kompletiranje testova u reviziji 237*
- 21. *Formiranje mišljenja u reviziji 249*

Deo V Druga uveravanja i usluge neuveravanja 259

- 22. *Organizacija i kontrola revizije 261*
- 23. *Upravljanje informacijama u revizorskoj firmi 267*
- 24. *Ostala angažovanja, usluge i izveštaji u reviziji 275*
- 25. *Ekološka revizija 279*

Pojmovni rečnik termina iz revizije englesko-srpski 291

Predmetni indeks 305

Detaljni sadržaj

PREDGOVOR xv

O AUTORU xxi

Deo I

Revizorska profesija 1

GLAVA 1

Pregled revizije 3

Uvod u reviziju 3

Ciljevi 3

Napomena 4

Osnovni ciljevi 4

Priroda revizije 5

Šta je to informacija koje se može kvantifikovati i zasnovani kriterijum? 5

Šta je to ekonomski entitet? 5

Akumuliranje i vrednovanje dokaza 6

Zbog čega revizor treba biti kompetentna i nezavisna osoba? 6

Izveštavanje u reviziji 7

Odnosi između revizije i računovodstva 7

Šta je revizija? 8

Razlika između revizije i računovodstva 8

Tipovi revizije 9

Operativna revizija 9

Revizija usaglašenosti 10

Revizija finansijskih iskaza 10

Ključne tačke 11

Primena principa 13

Bibliografija i dodatna literatura 13

GLAVA 2

Izveštavanje u reviziji 15

Nezavisnost revizora 15

Pregled u reviziji 15

Revizorsko mišljenje 15

Izražavanje mišljenja 15

Finansijski izveštaj 16

Preduzeće - kompanija - firma 16

Naimenovani revizor 16

Statutarno pravilo 16

Ko su revizori? 16

Privatni nasuprot javnom sektoru 17

Ključne tačke 17

Prilog 17

Mišljenje sa rezervom 18

Uzdržavajuće mišljenje 19

Negativno mišljenje 19

Primena principa 19

Bibliografija i dodatna literatura 19

GLAVA 3

Koncept nastavka poslovanja 21

Revizioni i standardi atestiranja nastavka poslovanja 21

AU sekcija 9341 21

Ključne tačke 27

Primena principa 27

Bibliografija i dodatna literatura 27

GLAVA 4

Međunarodni standardi revizije 29

Međunarodni standardi revizije 29

Uvodna pitanja 29

Odgovornosti 31

Planiranje 33

Interna kontrola 34

Dokaz revizije 35

Korišćenje rada drugih 38

Zaključci revizije i izveštavanje 38

Specijalne oblasti 40

Usluge srodne reviziji 41

Saopštenja o međunarodnoj praksi revizije 41

Ključne tačke 41

Primena principa 42

Bibliografija i dodatna literatura 42

GLAVA 5**Profesionalna odgovornost 43**

- Profesionalna odgovornost računovođa 43
- Regulativa poslovanja hartijama od vrednosti 44
- Zakonska odgovornost računovođa za delikte 45
- Regulativa poslovanja hartijama od vrednosti u Srbiji 46
- Šta su računovođe? 47
- Nedorečenost zahteva za emisiju hartija od vrednosti kod nas 47
- Profesionalna odgovornost računovođa - svetska iskustva 48
- Odgovornost računovođa 49
- Ključne tačke 51
- Primena principa 51
- Šta je revizija? 55
- Regulatorno okruženje 56
- Agencijski problem 56
- Agencijski troškovi 57
- Rešenje agencijskog problema 57
- Publikovani računi 58
- Uloga revizora 59
- Šta je revizija? 59
- Da li nam treba i kakva revizija? 61
- Zakonski zahtevi vezani za reviziju u Britaniji 62
- Male kompanije u Britaniji 62
- Profesionalna računovodstvena tela 63
- Obrazovni zahtevi 63
- Profesionalna regulativa 63
- Postulati revizije 64
- Integritet 65
- Nezavisnost 65
- Kompetentnost 65
- Rigoroznost 65
- Odgovornost-uračunljivost 65
- Prosudivanje 65
- Komunikacija 65
- Obezbeđivanje vrednosti 65
- Ključne tačke 66
- Primena principa 66
- Bibliografija i dodatna literatura 67

Deo II**Proces revizije 69****GLAVA 7****Ciljevi revizije 71**

- Uvod u eksternu reviziju 71

- Bibliografija i dodatna literatura 52

GLAVA 6**Regulatorno okruženje revizije 53**

- Položaj profesionalnih organizacija računovođa u nacionalnom računovodstvenom sistemu 53
- Donosioci pravila i zakona u oblasti revizije u svetu i kod nas 53
- Šta je IFAC? 54
- Koje su zemlje članice IFAC-a? 54
- Koji su ciljevi IFAC-a? 54
- Šta je Komitet za međunarodne računovodstvene standarde? 54
- Kako se finansira razvoj međunarodne revizije? 55
- Revizija u svetu 55
- Svrha i opseg eksterne revizije 71
- Ciljevi eksterne revizije 71
  - Međunarodne definicije* 71
- Opseg revizije 72
- Pismo o angažovanju revizora 72
- Kvalitet koji se očekuje od revizora 73
- Sposobnost komunikacije - govora i pisanja 73
- Analitičke i logičke veštine 73
- Poznavanje matematike i kvantitativnih tehnika 73
- Diskrecija 73
- Primeri oblasti u kojima je diskrecija od velikog značaja 74
- Integritet, objektivnost i nezavisnost 74
- Ostale problematične oblasti 75
- Ilustracija osnovnog sadržaja pisma o angažovanju 75
- Ključne tačke 76
- Primena principa 76
- Bibliografija i dodatna literatura 76

GLAVA 8**Planiranje revizije 77**

- Planiranje revizije i analitičke procedure 77
- Svrha i opseg eksterne revizije 77
- Ciljevi eksterne revizije 77
- Planiranje revizije 78
- Sadržaj revizorskog plana 78
- Neophodni podaci o firmi 78
- Opis sistema 78
- Razmatranje interne kontrole 79
- Primeri internih kontrola 79
- Proučavanje studije slučajeva 79
- Međunarodna revizorska smernica (IAG) 3 79
  - Osnovni principi planiranja revizije* 79

Revizorski standard: operacioni standard revizora 80
 Međunarodna revizorska smernica (IAG) 4 80
Planiranje sadržaj revizorskog plana 80
 Razvoj globalnog plana 80
 Razvoj revizorskog plana 81
 Sistem interne kontrole 81
 Primeri internih kontrola 81
 Korišćenje revizorskog plana 82
 Kontrola revizorskih aktivnosti 82
 Evidentiranje revizorskih aktivnosti 82
 Revizorska arhiva 83
 Revizorska evidencija 83
Vrste evidencije 83
 Načini prikupljanja evidencije 83
 Pouzdanost revizorske evidencije 83
 Relevantnost i dovoljnost 84
 Ključne tačke 84
 Primena principa 84
 Bibliografija i dodatna literatura 85

GLAVA 9

Materijalnost i rizik 87

Materijalnost i rizik 87
 Testovi sadržaja 87
 Kompilativni - kompilacioni testovi 88
 Metoda slučajnih uzoraka 88
 Komputerizovana revizija 89
 Nedostaci 89
 Pristup reviziji 89
 Ključne tačke 89
 Primena principa 90
 Bibliografija i dodatna literatura 90

GLAVA 10

Sistem interne kontrole 91

Interna kontrola 91
Uloga interne kontrole u firmi 91
Pravna osnova i unutrašnja kompanijska regulativa 92
Pravilnik o sistematizaciji radnih mesta 92
 Čemu služe i kome su korisni izveštaji interne kontrole? 92
 Propisi firme koji su podloga za internu kontrolu 93
 Polje aktivnosti interne kontrole 93
 Koje oblasti treba obuhvatiti u formiranju funkcije interne kontrole? 93
 Samokontrola - nezaobilazan i ključni deo svake kontrole 94
 Organizacione forme interne kontrole 95
 Interna kontrola u sistemu organizacije 96

Interna kontrola i interna revizija 96
 Odnos interne i eksterne revizije 97
 Odgovornost za organizaciju i sprovođenje interne kontrole 98
 Interna kontrola kao osnova efikasnog upravljanja 98
 Ključne tačke 100
 Primena principa 101
 Bibliografija i dodatna literatura 101

GLAVA 11

Interna revizija u firmi 103

Interna revizija u organizaciji firme 103
 Uloga internog revizora 103
 Interna revizija kao proširenje interne kontrole 104
 Menadžeri i interna kontrola 105
 Interna na suprot eksternoj reviziji 1105
 Profesionalni standardi za interne revizore u Velikoj Britaniji 106
 Nezavisnost interne revizije 106
 Profesionalni nivo 107
 Opseg rada interne revizije 108
 Rezultat rada revizije 108
 Procedura objavljivanja izveštaja interne revizije 108
 Menadžment službe interne revizije 109
 Interna revizija kao izvor dokaza u reviziji 109
 Oslanjanje na internu reviziju 110
 Koordinacija rada revizije 110
 Eksterna revizija – rad po željama menadžmenta 111
 Pomoć osoblja interne revizije u obavljanju eksterne revizije 111
 Ključne tačke 111
 Primena principa 111
 Bibliografija i dodatna literatura 112

GLAVA 12

Revizija sistema elektronske obrade podataka 113

Efekti sistema elektronske obrade podataka na reviziju 113
 Revizija i informacioni sistem 113
 Revizija informacionih sistema 114
 Opšte kontrole 115
 Administrativne kontrole 118
 Programske i ručne kontrole 119
 Aplikacione kontrole 119
 Neposredno korišćenje računara u revizorskoj tehnici 122
 Revizorski softver 123

- Test podataka 124
- Druge tehnike 125
- Autentičnost izvornog programa 125
- Kriterijumi za izbor tehnologije rada 126
- Rad uslužne organizacije za obradu podataka 126
- Korišćenje računara za kontrolu upravljanja 128
- Primena principa - Upitnik revizora 129
  1. Navedite koje pred procesorske procedure postoje kod korisnika za autorizaciju rada pre slanja na obradu 129
  2. Koji pregledi ulaznih podataka postoje pre automatske obrade podataka 129
  3. Koje su kontrolne zaštite predviđene kod korisnika za interaktivnu obradu 129
  4. Koje su procedure predviđene kod korisnika za konverziju podataka 130
  5. Koje grupne kontrole postoje kod korisnika 130
  6. Koje kontrole ispravnosti podataka postoje 130
  7. Koje procedure za korekcije grešaka i ponovno propuštanje obrade postoje kod korisnika 131
  8. Koje procedure prekida postoje 131
  9. Koje kontrole izvršenja postoje 131
  10. Koje posebne izveštajne procedure postoje kod korisnika 132
  11. Koje kontrole obezbeđuje korisnik za tačnost i integralnost glavnih datoteka 132
  12. Koji izlazni pregled procedura postoji kod korisnika 132
  13. Koje bezbedonosne (zaštitne) kopije i procedure postoje 133
  14. Kakav sistem razvoja procedura i kontrola postoji kod korisnika 133
  15. Šta su sistemske i programske procedure za održavanje i kontrolu 133

Deo III

Primena procesa revizije u praksi 135

GLAVA 13

Studije internih kontrola klijenata i procena kontrolnog rizika 137

- Interna revizija i sistem internih kontrola 137
- Interni revizor 137
- Primer: uvođenje sistema interne kontrole 138
- Interna revizija 139
- Administrativne ili menadžment kontrole 139
- Interno izveštavanje u firmi 140
- Operativna revizija 140

- Interna revizija kao nova funkcija menadžmenta 141
- Ovlašćeni eksterni revizori i struktura interne kontrole 141
- Poređenje zahteva koje treba da zadovolji eksterni revizor 142
- Ocena internih kontrolnih struktura 142
- Ključne tačke 143
- Primena principa 144
- Bibliografija i dodatna literatura 144

GLAVA 14

Planiranje revizije u atestiranju interne kontrole 145

- Standardi eksterne revizije 145
- Američki standard AU 319 145
- Program učenja za modul sistema interne kontrole 146
- A. Priroda interne kontrole 146
- B. Revizorovo razmatranje interne kontrole 146
- C. Računovodstveni ciklusi 146
- D. Šta još treba uzeti u obzir 147
- Deo revizorskog standarda AU 319 147
- A. Priroda interne kontrole 147
- 1. Struktura interne kontrole 147
- 2. Glavni elementi strukture interne kontrole 148
- 3. Srodne teme 149
- B. Revizorova razmatranja strukture interne kontrole 150
  - Prednosti i nedostaci metoda upitnika, memoranduma i grafikona* 152
- Ključne tačke 153
- Primena principa 154
- Bibliografija i dodatna literatura 154

GLAVA 15

Dokumentovanje razumevanja internog kontrolnog sistema u reviziji 155

- Procena kontrolnog rizika 156
- Dodatni testovi i kontrole 156
- Ključne tačke 158
- Primena principa 159
- Bibliografija i dodatna literatura 159

GLAVA 16

Revizorsko testiranje internog kontrolnog sistema 161

- Revizorski testovi sistema interne kontrole 161

Obračunski periodi 161
 Ciklus finansijskih računovodstvenih izveštaja 163
 Glavne kontrole koje se često izostavljaju u ispitnim pitanjima 166
 Slabosti interne kontrole prispelih gotovinskih uplata 171
 Šta treba da se uradi 171
 Glavne kontrole koje često nedostaju u ispitnim pitanjima za revizore 172
 Plaćanje u gotovom 173
 Nabavke, obaveze prema dobavljačima i gotovinska plaćanja 173
     Ispitna pitanja za ovlašćene revizore - Kratki odgovori 173
     Problem 175
 Zalihe i proizvodnja 177
 Glavne kontrole često izostavljene na ispitu 178
 Ključne tačke 179
 Primena principa 179
 Bibliografija i dodatna literatura 179

GLAVA 17

Pronalaženje slabosti u internoj kontroli 181

Osoblje i platni spisak 182
 Glavne kontrole sa aspekta kadrovske službe i službe za obračun plata 183
 Kadrovska politika i isplata plata 183
     Odgovor 183
     Pitanje 184
     Odgovor 184
 Slabosti interne kontrole platnog spiska 184
 Glavne kontrole imovine, postrojenja i opreme 187
     Ispitna pitanja 187
 Opšta razmatranja 187
 Pitanja u vezi sa revizijom 194
 Računovodstvena pitanja 194
 Odnos revizora sa rukovodstvom 194
 Efekti funkcije interne revizije 196
 Izveštaji o internoj računovodstvenoj kontroli u organizacijama za pružanje usluga 196
 Ključne tačke 197
 Primena principa 197
 Bibliografija i dodatna literatura 198

GLAVA 18

Uzorci u reviziji 199

Program za proučavanje modula - Uzorkovanje u reviziji 200
 A. Osnovni koncepti uzoraka u reviziji 201
 1. Definicija uzimanja uzoraka - uzorkovanja 201

2. Generalni pristup uzorkovanju u reviziji - nestatističko i statističko 202
 3. Neizvesnost u revizorskom uzorkovanju 203
 4. Kategorije testova revizije u kojima se može koristiti uzorkovanje 204
 5. Kategorije planova statističkog uzorkovanja 204
 B. Uzorkovanje u testovima kontrola (testovi usaglašenosti) 205
 C. Uzorkovanje u supstantivnim testovima detalja 212
 Ključne tačke 226
 Primena principa 227
 Bibliografija i dodatna literatura 227

Deo IV

Kompletiranje revizije 229

GLAVA 19

Radni papiri 231

Namena radnih papira 231
 Sadržaj i organizacija radnih papira 232
 Stalni-permanentni dosije 232
 Tekući dosiji 234
 Priprema radnih papira 236

GLAVA 20

Kompletiranje testova u reviziji 237

Primer radne revizorske dokumentacije 237
     Kontrolni formular za revizorski test 237
 Indeks dosijea radne dokumentacije 238
 Računovodstvena radna dokumentacija 238
     Statutarne informacije o organizaciji 238
     Poslovne informacije i informacije o kompaniji 238
     Detalji o angažmanu 239
     Revizijsko-operacione informacije 239
     Značajni dogovori i ugovori 239
     Poreski istorijat 239
 Posebni ciljevi revizije 239
 Kompletnost 240
 Postojanje/pojavljivanje 240
 Vlasništvo 240
 Valorizacija - procena 240
 Posebne revizijske procedure 240
     Osnovna sredstva 240
 Revizorska provera osnovnih sredstava 241
     Dužnici 241
     Revizorska provera za osnovna sredstva, zalihe gotove robe i proizvodnje u toku 241

Revizorska provera zaliha gotove robe i proizvodnje u toku 241
 Osnovna sredstva: posebni ciljevi revizije 241
 Osnovna sredstva - posebne revizijske procedure 242
 Dužnici: posebni ciljevi revizije 242
 Dužnici: posebne revizijske procedure 242
 Zaključni poslovi 243
 Zalihe gotove robe i proizvodnja u toku 243
 Posebni ciljevi revizije 243
 Zalihe gotove robe i proizvodnja u toku 243
 Posebne revizijske procedure 243
 Procedura obavljanja popisa: priprema 243
 Popisne procedure: obavljanje popisa 244
 Zalihe i proizvodnja u toku: posebne revizijske procedure 244
 Zaključni poslovi 244
 Zvanična izjava upravljačkih organa 245
 Promene nastale nakon sastavljanja bilansa stanja 246
 Pregled finansijskih izveštaja 246
 Prevara i protivzakonite radnje 246
 Ključne tačke 247
 Primena principa 247
 Bibliografija i dodatna literatura 248

GLAVA 21

Formiranje mišljenja u reviziji 249

Kompletiranje revizije - Formiranje mišljenja 249
 Primer revizorskog izveštaja 249
 Šema za izradu revizorskog izveštaja 249
 Budućnost revizorskih izveštaja 250
 Osnovna sredstva u obliku prava 250
 Revizorski izveštaj 251
 Primer 1: Pozitivni revizorski izveštaj 251
 Primer 2: Revizorski izveštaj sa primedbama 252
 Primer 3: Revizorski izveštaj sa primedbama
 Neslaganje - sa izuzetkom 252
 Primer 4: Revizorski izveštaj sa primedbama
 Neslaganje - negativno mišljenje 253
 Primer 5: Revizorski izveštaj sa primedbama
 Nesigurnost - suzdržanost 253
 Primer 6: Revizorski izveštaj sa primedbama
 Nesigurnost - pod uslovom da (ograničenje
 opsega) 254
 Primer 7: Revizorski izveštaj sa primedbama
 Neslaganje - sa izuzetkom 255
 Primer 8: Revizorski izveštaj sa primedbama
 Neslaganje - negativno mišljenje 255
 Primer 9: Revizorski izveštaj sa primedbama
 Nesigurnost - suzdržanost 256
 Zahtevi IV Direktive Evropske Unije 256
 Zahtevi VIII Direktive Evropske Unije 257

Ključne tačke 258
 Primena principa 258
 Bibliografija i dodatna literatura 258

Deo V

Druga uveravanja i usluge neuveravanja 259

GLAVA 22

Organizacija i kontrola revizije 261

Organizacija i kontrola revizije 261
 Državna kontrola ili kontrola unutar same
 profesije 261
 Kontrola unutar same profesije - koncept
 samoregulisanja 261
 Različiti pristupi reviziji 261
 Eksterna-statutarna finansijska revizija 262
 Cilj revizije 262
 Revizorski izveštaj 262
 Na šta se mogu odnositi potrebe korisnika? 263
 Šta obično podrazumeva revizorski pristup? 263
 Interna (kompilativna) revizija 263
 Komitet za revizorsku praksu V. Britanije 263
 Institut internih revizora 264
 Cilj revizije 264
 Revizorski izveštaj - obično se sastoji iz dva
 dela 264
 Preduzeće u kojem se vrši revizija 264
 Interni revizor 264
 Uobičajen revizorski pristup 265
 Ključne tačke 265
 Primena principa 265
 Bibliografija i dodatna literatura 265

GLAVA 23

Upravljanje informacijama u revizorskoj firmi 267

Revizorske firme - rudnik znanja 267
 Menadžment informacija i znanja 267
 Bogatstvo informacija u različitim oblicima 268
 Informacioni menadžment 268
 Glavne komponente informacionog menadžmenta
 (IM) 268
 Menadžment odnosa sa klijentima 269
 Kako čuvati postojeće klijente 269
 Menadžment znanja 269
 Obuka i zadržavanje osoblja 269
 Menadžment resursa 270
 Menadžment dokumenata 271

Kritična pitanja sa kojima se suočava primenna
sistema IM 272
Primena principa 272
Bibliografija i dodatna literatura 273

GLAVA 24**Ostala angažovanja, usluge i
izveštaji u reviziji 275**

Operaciona / VFM revizija 275
Ciljevi operacione revizije 275
Revizijski izveštaj 276
Proučavanje slučajeva 276
Ekološka revizija 276
Revizijski izveštaj 276
Revizijski pristup 277
Bibliografija i dodatna literatura 277
Eksterna statutarna finansijska revizija 277
Interna kompilativna revizija 277
Ekološka revizija i ekološko računovodstvo 277

GLAVA 25**Ekološka revizija 279**

Od revizije ka eko-reviziji 280
Bezbednost ekoloških sistema i kontrola 280
Ekološka revizija – pokušaj definisanja 281
Ciljevi ekološke revizije 282
Karakteristike ekološke revizije 283
Organizacija profesije ekološke revizije 283
Klasifikacija ekološke revizije 284
Obuhvatan pregled ekoloških performansi 284
Revizije usaglašenosti 285
Procena uticaja na ekologiju 285
Revizija firmi koje su predmet akvizicije 285
Revizija dobavljača i kupaca 285
Sprovođenje revizije prirodne sredine u
korporaciji 286
Osnovni koraci ekološke revizije 287
Standardi i zakonodavstvo 287
Šema eko-menadžmenta i revizije 288
Ključne tačke 288
Primena principa 288
Bibliografija i dodatna literatura 289

**POJMOVNI REČNIK TERMINA IZ
REVIZIJE ENGLESKO-SRPSKI 291**

PREDMETNI INDEKS 305

Predgovor

Konsistentno sa mandatom visoko kompetentnih i uglednih profesionalnih tela za edukaciju u oblasti računovodstva i revizije (*Američki institut ovlašćenih – sertifikovanih javnih računovođa – AICPA i Međunarodne federacija računovođa – IFAC*, odredili smo ciljeve knjige: ***Revizija i usluge uveravanja: Pristup baziran na riziku***. Reagovali smo na potrebu promene načina kako prenosi znanje i praktične veštine na uvodnom i srednjem nivou revizije. Ovaj tekst bi se tipično mogao nazvati uvodom u reviziju i kontrolu poslovanja. U fokusu su logika moderne eksterne revizije, fundamentalni principi i tehnike, što sve izrasta iz potrebnih praktičnih veština. Tradicionalni uvodni tekstovi po svemu sudeći moraju ostati po svojoj prirodi enciklopedijski. Uvek je prisutna neizbežna dilema – *da li ići jedan kilometar široko i santimetar duboko, ili santimetar široko i kilometar duboko?* Iz odgovora na ovo pitanje proističe balans – odnosa teorije i prakse – veština. Jedno bez drugog svakako da ne može, bez obzira na proporciju. Knjiga je prilagođena savremenim pedagoškim standardima obuka u firmama i za potrebe profesionalnog usavršavanja. Stoga je naglašen skraćeni obim i struktura, kondenzovan pristup u potpunosti.

U ovoj knjizi naglašavamo proces revizije, kroz pravila, standarde, procedure i praksu usaglašenu sa *Međunarodnim standardima revizije*. Pristup se oslanja na drugu bazičnu tačku – setove *Međunarodnih računovodstvenih standarda* i na *Međunarodne standarde finansijskog izveštavanja*. Treća tačka oslonca su *Međunarodni standardi za javni sektor – INTOSAI i Međunarodni standardi američkog instituta internih revizora – IIA*, koji jesu, u suštini, praktično i međunarodni standardi u oblasti interne revizije.

Knjiga je pristup reviziji kolegama u profesiji koji se prvi put sreću sa revizijom, koji nemaju značajno iskustvo u ovoj oblasti. Namera je da posluži kao osnovni materijal za uvodne obuke u oblasti revizije. Uz to je odgovarajući uvodni nivo profesionalnog razvoja za ulazak u revizorske i menadžment konsalting firme kao ovlašćeni javni računovođa, ovlašćeni revizor, interni revizor i revizor u javnom sektoru.

Primarni naglasak je proces donošenja odluka u reviziji. Smatramo da su bitni fundamentalni koncepti u reviziji usko povezani sa odlukama – koliko i kakve dokaze treba revizor da akumulira po razmatranju jedinstvenih karakteristika revizorskog angažovanja kod klijenta. Nastojali smo da student revizije shvati ciljeve koje treba da ostvari u datoj oblasti revizije, okolnosti specifičnog angažmana i odluke koje treba doneti. Na toj osnovi se utvrđuje obim dokaza koji će se prikupiti koji odgovara okolnostima i kako će se vrednovati pribavljeni dokazi.

Naslov knjige odslikava naš pristup da su teorija i praksa dve strane iste medalje. Isuviše su isprepletani i povezani u integrativnom procesu donošenja odluka u reviziji. Povezali smo veoma značajne aspekte strukture interne kontrole kroz sve glave. Posebno su naglašeni aspekti

revizije sistema interne kontrole, povezani sa testovima transakcija. Rezultat ovih testova je povezan sa saldima u finansijskim iskazima. Veoma složene metodologije statističkih uzoraka u reviziji smo ukomponovali u proces akumuliranja dokaza.

Prikladno je posmatrati knjigu kroz sledeće značajne integrativne delove:

Deo I Revizorska profesija, glave: 1 - Pregled revizije, 2 - Izveštavanje u reviziji, 3 - Koncept nastavka poslovanja, 4 – Međunarodni standardi revizije, 5 - Profesionalna odgovornost, 6 – Regulatorno okruženje.

Deo I skladno uvodi čitaoca u delove II i III, koji su međusobno integrisani i kao celina vode ka IV delu, a potom u završni deo V.

Deo II Proces revizije, glave: 7 – Proces revizije, 8 – Planiranje revizije, 9 – Materijalnost i rizik, 10 – Sistem interne kontrole, 11 – Interna revizija u firmi, 12 – Revizija sistema elektronske obrade podataka.

Deo III Primena procesa revizije u praksi, glave: 13 – Studije internih kontrola klijenta i procena kontrolnog rizika, 14 – Planiranje revizije u atestiranju interne kontrole, 15 – Dokumentovanje razumevanja internog kontrolnog sistema u reviziji, 16 – Revizorsko testiranje internog kontrolnog sistema, 17 – Pronalaženje slabosti u internoj kontroli, 18 – Uzorci u reviziji.

Deo IV Kompletiranje revizije, glave: 19 - Radni papiri, 20 – Kompletiranje testova u reviziji, 21 – Formiranje mišljenja u reviziji.

Deo V Druga uveravanja i usluge neuveravanja, glave: 22 – Organizacija i kontrola revizije, 23 – Upravljanje informacijama u revizorskoj firmi, 24 – Ostala angažovanja, usluge i izveštaji revizije, 26 – Ekološka revizija.

Pojmovni rečnik termina iz revizije englesko-srpski.

Kome je ovaj priručnik namenjen?

- Pripadnicima računovodstvene i menadžerske profesije koji imaju profesionalni interes da se razvijaju u oblasti revizije i profesionalno se bave ovim uslugama.
- Studentima ekonomije, biznisa i menadžmenta na redovnim i poslediplomskim studijama na predmetu *revizija* i *interna revizija*.
- Kandidatima za sticanje profesionalnih zvanja računovođe, samostalnog računovođe i ovlašćenog računovođe u *Savezu računovođa i revizora Srbije* i profesionalne licence internog revizora u nacionalnoj *Asocijaciji internih revizora*.
- Kandidatima za sticanje profesionalnih zvanja ovlašćenog revizora kod odgovarajućeg nacionalnog tela.
- Revizorima i ovlašćenim revizorima u praksi.
- Sektorima interne revizije i kontrole u firmama, bankama i finansijskim institucijama.
- Svim ostalim zainteresovanim za ovu oblast.

PEDAGOGIJA

U pedagoškom smislu knjiga je pisana sa osnovnim ciljem da čitaocu omogući što lakše savladavanje revizije i kontrole na praktičnom nivou aplikativnih veština. Usmerena je da motiviše da je revizija skoro detektivsko-istražni posao, koji traži kombinovanu veštinu i talenat Hektora Poaroa i Šerloka Holmsa. Nije bitno samo znati, već to i kreativno primeniti. Bez razmišljanja i istraživačkog dara nema ni govora o stvarnoj dubokoj i misaonoj reviziji. Molimo sve čitaoce da neguju „revizorski pristup” u pronalaženju slovnih, interpunkcijskih i gramatičkih grešaka, pa sve do suštinskih i koncepcijskih. Autor iskreno moli čitaoce da ga slobodno obaveštavaju o tome, da bi ispravke, sugestije i očekivanja uneo u naredno izdanje.

Kroz razvoj „kritičkog mišljenja” u reviziji omogućavamo čitaocima da shvate mogućnosti koje nudi moderna i efikasna revizija. Jedan od ključnih rakursa je kako moguće izbeći greške i propuste u procesu pružanja usluga revizije i izveštavanja. Time se kontroliše rizik i održava visok kvalitet-kredibilitet usluga u reviziji. Logika koja vas vodi kroz materiju oslanja se na određivanje šta je savremena revizorska profesija u svetu i kod nas. Uvodi vas u revizorsko izveštavanje, standarde revizije, regulatorni okvir i standarde profesionalne etike. To omogućava da pratite i proučavate delove II i III koje treba posmatrati kao celinu. Na osnovu procesa revizije ulazi se u finese aplikacije u praksi kroz *reviziju baziranu na proceni rizika*. Time se kreira solidna osnova za kompletiranje revizije i izveštavanje. Revizija ne postoji u vakumu i sama za sebe. Cilj i svrha revizije je da zadovoljava informacione potrebe korisnika na osnovu revizorskih izveštaja odnosno usluga uveravanja i neuveravanja.

Ipak „standardni” revizorski izveštaji nisu ni početak, još manje su kraj priče. Revizija je odavno prešla Rubikon i granice koje joj određuje revizorski izveštaj i druge usluge koje pruža. Uplivala je u delimično mutne vode konsaltinga u kome ostvaruje čak i do 95% prihoda. Uočava se da sa takvom proporcijom prihoda od nerevizorskih usluga kvalitet revizija ubrzano opada, te ove usluge gube kredibilitet. Potom i sama revizija postaje besmislena. U tako izmenjenim okolnostima revizija sa opadajućim i nekvalitetnim prihodima postaje delatnost od koje beže svi, pa čak i revizori. Sa slabim i nekvalitetnim revizorima izveštaji postaju još nepouzdaniji. Opada poverenja korisnika izveštaja i javnosti zbog čega posledično nastaje destrukcija revizije kao javne kredibilne institucije. Kozmetičke i veštačke interne organizacione podele revizorskih firmi na deo za reviziji i deo za menadžment konsalting svakako neće rešiti fundamentalan problem revizije u svetu, a i kod nas.

Reviziju treba vratiti revizorima uz značajno povećavanje prihoda od revizije i sledstveni porast kvaliteta usluga. U suprotnom će nestajati revizija sama po sebi jer će se urušavati. Menadžment konsalting će imati samo one obrise koliko je samostalno u stanju da kreira prihode, što će svakako biti znatno manje nego do sada. Ipak, na kraju nam ostaje vera da će napokon i u Srbiji revizori postati ugledni stubovi građanskog demokratskog društva i prerasti u kredibilnu instituciju. Dokaz za to će biti atraktivne plate i bonusi, kao i interes mladih stručnjaka da se priključe profesiji.

ZAHVALNICE

Iskrenu zahvalnost dragom kolegi Nikoli M. Stajiću, Master ekonomista (poslovna ekonomija i finansije), dipl. ing., direktoru iLearn izdavačke kuće iz Beograda, za nesebičnu tehničku pomoć i podršku, kreativni doprinos završnom grafičkom dizajnu ove knjige. Grafikone, softverska i prateća rešenja izuzetne tehničke podrške nam je pripremio gospodin Miodrag Stajić, ing. elektrotehnike.

Recenzenti:

Prof. dr Jovan Krstić, ovlašćeni revizor, Univerzitet u Nišu

Prof. dr Milovan Filipović, licencirani revizor

Kolege sa različitih univerziteta i biznis škola u regionu Zapadnog Balkana su postavljali mnoga pitanja koja su tražila odgovore i otvarala nove teme. To nam je pomoglo da ostvarimo neposrednu komunikaciju kroz ovo izdanje, da dodatno izoštrimo analitičku matricu. Zahvaljujemo mnogim korisnicima prethodnih izdanja *Revizija: teorija i praksa*, čiji su konstruktivni komentari i sugestije doprineli poboljšavanju i značajnom izdanja koje je pred vama.

Posebno sam zahvalan supruzi Vesni, lekaru specijalisti sportske medicine, mom jedinom životnom drugu i saputniku, koja me je podržavala kada sam se zaricao da više neću ni jednu knjigu da pišem, posebno kada mi je bilo najteže. Veliko i iskreno hvala ćerki Ivani, diplomiranoj pravnici, vanrednoj profesorki korporativnog prava. Uvek mi je bila od pomoći u razjašnjavanju složenih pravnih modela, koncepata, instrumenata i institucija koji su osnov moderne revizije, uz uvek prisutnu spremnost da konkretno pomogne. Zahvalan sam svojoj majci Stanojki Ljutić, učiteljici u penziji, za ljubav i podršku koju mi je svakodnevno pružala. Veliku zahvalnost izražavam majci svoje supruge gospođi Veri. Otišle su iz naših života obe ali su i dalje u mom srcu. Naša ćerka Ivana i njen suprug Dejan su nam doneli na svet dvojicu kako ih ja zovem „krunskih prinčeva“ Tea i Vanju, kako ih deka, to jest ja, zovem „moji sinovi sokolovi.“ Život ide dalje i pruža nam ruku da nastavimo gradeći ga i sreću koja iz njega izrasta. Zajedno smo jači, nudeći nam šansu što bi rekao čuveni pisac Džordž Bernad Šo „Ljudi poput nas to su mi, a oni koji se razlikuju od nas to so oni.“ Iskristio sam jedinstvenu priliku da se na ovaj način srećem i spajam sa onima sa kojima delim interese, vrednosti i ljudsku toplinu. Više od toga mi nije potrebno sa manje svakako nikada nisam bio zadovoljan niti prihvatao.

U Beogradu 5. oktobar 2023.

Branko Ž. Ljutić

O AUTORU

BRANKO Ž. LJUTIĆ, licencirani-ovlašćeni revizor i sertifikovani računovođa (Crna Gora, Srbija). Doktor nauka, magistar nauka (monetarna ekonomija i bankarstvo), diplomirani ekonomista (finansije i računovodstvo). Redovni profesor finansija (Univerzitet u Beogradu, od 2003). Redovni profesor marketinga i menadžmenta – Univerzitet Džon Nezbit, Beograd (od 2008). Redovni profesor finansija i bankarstva (Univerzitet privredna akademija, Novi Sad, od 2011). Redovni profesor računovodstva i revizije (Zagrebačka škola ekonomije i managementa, od 2012).

Profesionalna angažovanja u reviziji: Confida-Finodit, Beograd, Srbija; Direktor i partner: *International Consulting Center Accounting, Auditing and Tax – ICCAT*, Belgrade, Serbia. Richard and Partners, Podgorica, Crna Gora. Kao stručnjak iz prakse

učestvovao u kreiranju većeg broja zakona u oblasti finansija, bankarstva, berzi, računovodstva i revizije, malih i srednjih preduzeća, centralni registar hartija od vrednosti, centralni registar boniteta, u Srbiji. Pisac većeg broja knjiga i radova, organizator programa obuka (revizija, računovodstvo, finansijski i bankarski menadžment). Instruktor je Instituta sertifikovanu računovođa Crne Gore za računovodstva i reviziju. Međunarodni i regionalni instruktor za finansijsko izveštavanje i reviziju, Centar za reformu finansijskog izveštavanja, Svetska banka, Beč, CFRR (2016-2021). Član Grupe eksperata Evropske federacije računovođa i revizora MPS za digitalizaciju profesije – EFAA (2017-2022), član Odbora za kvalitet usluga uveravanja EFAA (2017-2022). Savetnik je Izvršnog direktora EFAA. Uključen je u međunarodnu saradnju sa posebnim fokusom na region Zapadnog Balkana i Jugoistočne Evrope. U oblasti revizije objavio seriju udžbenika počev od 2000. Naučni i stručni prevodilac profesionalne udžbeničke literature, profesionalnih priručnika i standarda. Urednik je naučnih izdanja u Izdavačkoj u konsalting kući Mate, Beograd, (2005-2016). Urednik je naučnih i profesionalnih izdanja iz oblasti društvenih nauka-ekonomija i menadžment, izdavačka i konsalting kuća iLearn, Beograd (2016-). Naučni prevodilac (univerzitetski udžbenici iz SAD, Međunarodni računovodstveni standardi, i sl.). Direktor je Međunarodnog centra za održivo izveštavanje i upravljanje koji okuplja vodeće međunarodne stručnjake iz ove oblasti (*The International Centre for Sustainability Reporting and Governance – ICSRG*, 2023-).

DEO 1 - Revizorska profesija

GLAVA 1
Pregled revizije

GLAVA 2
Izveštavanje u reviziji

GLAVA 3
Koncept nastavka poslovanja

GLAVA 4
Međunarodni standardi revizije

GLAVA 5
Profesionalna odgovornost

GLAVA 6
Regulatorno okruženje revizije

Pregled revizije – Komercijalna eksterna revizija je jedan od bitnih institucionalnih stubova tržišne privrede. Revizija je proces u kome kompetentna, nezavisna osoba akumulira i vrednuje dokaze o informaciji koja se može kvantifikovati, koja je povezana sa određenim ekonomskim entitetom, u svrhu određivanja i izveštavanja o stepenu korespondiranja između informacije koja se može kvantifikovati i unapred zasnovanog kriterijuma. Revizija finansijskih iskaza firme se obavlja da bi se utvrdilo da li se ukupni finansijski iskazi i informacije koje se mogu kvantifikovati verifikovane, i iskazane u skladu sa specifičnim odabranim kriterijumom. Univerzalni unapred odabrani kriterijum jesu generalno prihvaćeni i primenjeni računovodstveni principi ili standardi-MSFI/MRS.

Izveštavanje u reviziji – U reviziji je nezavisnost revizora ključna. Mentalna, profesionalna i izveštajna nezavisnost je osnov revizije. U reviziji postoje različiti izveštaji - pregled u reviziji koji pruža niži stepen uveravanja, dok revizorski izveštaji predstavljaju krunu izveštavanja. Revizorski izveštaj sam po sebi nije garancija. Pruža razumno uveravanje i nudi viši stepen kredibiliteta finansijskim iskazima firme koje su kreirali, potpisali i za njih odgovaraju direktori kompanije.

Koncept nastavka poslovanja – U reviziji se firma-klijent analizira na osnovu koncepta unapred neodređenog nastavka poslovanja. Obaveza je revizora da otkloni razumnu sumnju u sposobnost biznis entiteta da nastavi da posluje u unapred neodređenom vremenskom periodu. Uobičajeno je to period od najduže godinu dana od datuma finansijskih iskaza koji su bili predmet revizije.

Međunarodni standardi revizije – Kodifikacija Međunarodnih standarda revizije (MSR) i usluga srodnih reviziji je strukturirana tako što su pojedinačni standardi svrstani u šire grupe koje predstavljaju zaokružene celine određenih pitanja obavljanja revizije. U Priručniku Međunarodne federacije IFAC data je, sledeća struktura: uvodna pitanja, odgovornosti, planiranje, interna kontrola, revizijski dokaz, korišćenje rezultata rada drugih, zaključci revizije i izveštavanje, specijalne oblasti i usluge srodne reviziji.

Profesionalna odgovornost – Računovođe slično advokatima deluju kao zaposleni u firmi ili u svojstvu eksternih plaćenih nezavisnih konsultanata, bilo da obavljaju usluge revizije ili menadžment konsalting. Zbog toga su eksterne računovođe koji pružaju usluge revizije stvarno ugovarači posla pružanja profesionalnih usluga, sa visokim i precizno određenom profesionalnom i materijalnom odgovornošću.

Regulatorno okruženje revizije – U svetu je revizija način odgovora na objavljene finansijske iskaze kompanije da bi se rešio agencijski problem, koji je kod nas još stvarno dalek jer je koncept tržišta i kapitala relativno malo primenljiv u praksi. Akcionari zahtevaju da je informacija iz finansijskih iskaza na osnovu koje donose odluku stvarno kredibilna, a to dodatno uveravanje pruža revizorski izveštaj i izraženo mišljenje revizije-revizorsko mišljenje. U tržišnom okruženju cilj firme jeste maksimizacija vrednosti i dobrobiti akcionara na dugi rok, što se ostvaruje kroz konstantnu optimizaciju finansijske pozicije firme kroz visoke i rastuće godišnje profite. Revizija ima perspektivu u privrednom okruženju u kome su koncepti "istinit i pošten" u finansijskom izveštavanju centralni, što nije karakteristika ekonomskih sistema na početku tranzicije, ali im jeste strateški razvojni cilj.

Pregled revizije

UVOD U REVIZIJU

Ciljevi:

1. Upoznavanje studenata i potencijalnih budućih revizora i ovlašćenih revizora (kandidati za ova profesionalna zvanja) koji se stiču polaganjem ispita pred Komisijom ministarstva za finansije sa koncepcijom i tehnikama eksterne i delimično interne revizije odnosno sa sistemom internih računovodstvenih i sa njima povezanih menadžersko - finansijskih kontrola (SIK). Saznaćete koji su osnovni tipovi revizorskih izveštaja, koji su standardni u svetu i široko prihvaćeni onako kako ih je razvijala, usvojila i sprovodi Međunarodna federacija računovodstvenih eksperata (IFAC).
2. Ispitivanje zakonskih i regulativnih mera povezanih sa profesijom revizora na međunarodnom planu (pre svega Međunarodni standardi revizije, Direktive Evropske unije EU) i nacionalnom planu (Zakoni o računovodstvu i o reviziji, i ostala regulativa).
3. Određivanje i opisivanje različitih tipova i vrsta revizije koji se primenjuju u praksi većine zemalja sa tržišnom privredom:
  - *Eksterna komercijalna nezavisna revizija*
  - *Interna revizija*
  - *Revizija efikasnosti (eng. value for money - VFM)*
  - *Operativna revizija*
  - *Menadžmentska ili revizija menadžmenta*
  - *Ekološka revizija.*

Pre nego što dublje uđemo u objašnjenja osnovnih tipova revizije ističemo da je na primer revizija efikasnosti tip usluga u reviziji koji obezbeđuje veću efikasnost poslovanja preduzeća, sa ciljem da se obezbedi maksimalni povraćaj uloženog kapitala - profiti. Takođe se ovaj tip obavlja u javnom sektoru kod javnih preduzeća gde se sagledava kako je moguće sa istim budžetskim sredstvima obezbediti obimnije i kvalitetnije usluge građanima i drugim institucijama.

NAPOMENA

Ovo je uvodni univerzitetski udžbenik koji je namenjen takođe kandidatima za sticanje profesionalnih zvanja u reviziji i praktikujućim revizorima, tako da će pitanja specifičnih tehnologija u procesu revizije, procene rizika u reviziji, tehnike statističkih uzoraka i složenih procedura finansijske analize biti u funkciji uvodnog nivoa izučavanja revizije.

OSNOVNI CILJEVI

Upoznavanje sa ciljevima ove oblasti, sa delatnošću IFAC-a, sa osnovnim pojmovima revizije, korisnicima finansijskih izveštaja.¹

U narednom modulu - metodskoj jedinici ćemo sagledati bazične ciljeve eksterne revizije, koje je po svemu najznačajnija i najrasprostranjenija kao tip revizije. Upoznaćemo se sa revizorskim aktivnostima, šta je to *Pismo o angažovanju revizora* i čemu služi, kakve profesionalne kvalifikacije treba i mora imati revizor, standarde profesionalnog ponašanje i toliko značajne etike.

U modulu koji sledi se analiziraju osnovni tipovi revizije, složeni i nezaobilazan proces planiranja revizije, sastavni delovi revizorskih planova.

Ovladaćemo znanjima iz toliko potrebne administracije revizije, toliko potrebne i nezaobilazne kontrole samog procesa obavljanja revizije, koja osigurava standardni kvalitet revizorskih izveštaja, kako revizori ustrojavaju svoje evidencije, kako se obavlja testiranje tačnosti i kompilativno - kompilaciono testiranje, kako se prikupljaju uzorci u reviziji i kako se obavlja revizija u računarskom okruženju i uz pomoć računarske tehnologije.

U modulu o posebnim ciljevima revizije ćemo sagledati kako treba proveravati tvrdnje o kompletnosti, postojanju - egzistenciji, vlasništvu i valorizaciji - vrednovanju.

U reviziji je izuzetno značajno objavljivanje - obelodanjivanje kakve su pozicije osnovnih sredstava, zaliha, proizvodnje u toku, dužnika odnosno kupaca, gotovog novca, dobavljača i kreditora. To su sve pozicije iskaza stanja, alu su u reviziji jednako značajne stavke iskaza uspeha jer nam govore o tome da li i sa kolikim profitom odnosno gubitkom posluje firma.

Veoma je značajan modul koji nas upoznaje da pripremom revizorskih zaključaka i *istinitosti i poštenosti* finansijskih iskaza kao i propisane standardne forme revizorskih izveštaja.

U Evropskoj Uniji je značajna regulativa u pogledu IV i VIII Direktive kao i nacionalni zakoni o reviziji.

Na kraju ćemo nešto više sagledati alternativne vrste revizije: internu, operacionu, ekološku, i reviziju efikasnosti.

Da bi ste razumeli šta je savremena revizija u tržišnim uslovima morate raspolagati osnovnim informacijama o njenoj pozadini, prirodi i glavnim uticajima na aktivnosti koje se sprovode u procesu revizije. Pokušaćemo da odgovorimo na pitanje šta je revizija, zbog čega je i kome potrebna, kako se koristi, koja su njena ograničenja, jake i slabe strane. U fokusu će

---

¹ Termine finansijski izveštaji - iskazi, računovodstveni izveštaji, korišćićemo podrazumevajući praktično isto značenje.

takođe biti klasifikacija različitih tipova revizije i revizora. Na kraju ćemo posebno ukazati na novu granu moderne ekonomske nauke - ekonomiku revizije.

PRIRODA REVIZIJE

Prirodu revizije ćemo najjednostavnije odrediti kroz njenu definiciju, koju su postavili vodeći profesori revizije Arens i Lebeke. Da bi smo do kraja razjasnili ovaj pristup potrebno je detaljno raščlaniti narednu definiciju na ključne reči koje je sačinjavaju.

"Revizija je proces u kome kompetentna, nezavisna osoba akumulira i vrednuje dokaze o informaciji koja se može kvantifikovati, koja je povezana sa određenim ekonomskim entitetom, u svrhu određivanja i izveštavanja o stepenu korespondiranja između informacije koja se može kvantifikovati i unapred zasnovanog kriterijuma."²

Ovo je prva odrednica koju vredi uvek imati pred očima i potrebno je prihvatiti i dobro razumeti celu.

ŠTA JE TO INFORMACIJA KOJE SE MOŽE KVANTIFIKOVATI I ZASNOVANI KRITERIJUM?

Da bi ste mogli da obavite bilo kakvu reviziju mora prvo postojati računovodstvena ili neka druga informacija. Najčešće je to finansijska u formi koja se može lako verifikovati. Informaciju ćemo odrediti kao onaj podatak koji ima tržišnu vrednost u procesu donošenja poslovnih odluka na menadžerskom nivou. Znači informacija je uvek relevantna za buduće poslovne odluke. Ako to nije, onda je samo istorijski podatak. Potom se mora zasnovati objektivni standard prema kome revizor može vrednovati i prosuđivati. Kvantifikovana informacija može, i stvarno u praksi dobija najrazličitije oblike. Predmet revizije može biti mnogostruk. Najčešće su to finansijski iskazi firme, mada može biti i vreme koje je potrebno nekom od zaposlenih i grupi da završi određeni posao. Moguće je obaviti reviziju ukupnih troškova završetka određenog investicionog projekta koji finansira vlada iz budžeta, reviziju poreske prijave građana i još mnogo toga što zadovoljava prethodni kriterijum.

Izbor kriterijuma za vrednovanje kvantitativne informacije može varirati u zavisnosti od predmeta revizije. Navešćemo ilustraciju revizije analitičkog računa kupca isporučioaca sirovina. Potrebno je proveriti: 1. da li su naručene količine prema specifikaciji iz fakture dobavljača stvarno primljene u skladište firme, 2. da li su to one sirovine koje su naručene, 3. da li su to količine koje su potrebne za održavanje kontinuiteta proizvodnje, i da li je 4. zaračunata cena za isporučene sirovine razumna? Kriterijum koji ćemo odabrati zavisi od ciljeva koji ćemo postaviti pred reviziju.

ŠTA JE TO EKONOMSKI ENTITET?

Kada god obavljate neku od revizija, prvo i neizostavno morate utvrditi opseg, obim svoje odgovornosti i to jasno i nedvosmisleno. Time ste maksimalno zaštitili sebe, proces i izveštaje revizije i interese vašeg klijenta, čime minimizirate potencijalne "razlike u očekivanjima" koje vas uvlače u konflikte pa čak i u sudske sporove i gubitke.

---

² Arens A. A., Loebecke J. K. (1988) *Auditing, An Integrated Approach*. Fourth edition. Englewood Cliffs, New Jersey, 07632: Prentice Hall Inc. Naša dalja izlaganja su u osnovi oslonjena na ovaj uvodni univerzitetski kurs iz revizije.

Prvi i osnovni metod koji se koristi jeste instrumentarijum privrednog prava. Potrebno je definisati ekonomski entitet (privredni subjekt - firmu) i vremenski period koji će se obuhvatiti revizijom. U većini slučajeva u praksi revizije u SAD i Velikoj Britaniji ekonomski (privredni) entitet se poklapa sa pravnim subjektivitetom. To je slučaj u i našoj praksi. U praksi entitet može biti preduzeće, korporacija (akcionarsko društvo), ortačka firma, vlastito inokosno preduzeće, javno preduzeće, državna organizacija ili institucija. Ipak ovaj prvi entitet se može dalje deliti na manje bazične entitete, poput odseka, odeljenja, ogranaka, filijala, podružnica, pogona, povezanih preduzeća, itd. To čak može biti i pojedinac. Tipično je u praksi vremenski period od godinu dana, koji se najčešće poklapa sa poslovnom odnosno fiskalnom godinom. Ipak periodi revizije mogu biti i kraći: mesec, tromesečje, par godina, pa u ekstremnim slučajevima čak i životni vek.

AKUMULIRANJE I VREDNOVANJE DOKAZA

Dokazi, evidencije, kao i u pravosuđu, mogu imati sasvim neočekivane oblike. Verovatno nam je po svemu sudeći najbliže svedočenje klijenta u reviziji. Veoma su pouzdani izvori dokaza u pismenoj formi kroz potvrde sa ovlašćenim osobama izvan firme koja je predmet revizije. Opservacije kompetentnog revizora su izuzetno vredni dokazi, jer je on dovoljno stručan i pouzdan da razumno prosuđuje. Da bi se zadovoljili unapred postavljeni visoki ciljevi i zahtevi procesa revizije nužan i nezaobilazan uslov je da revizor pribavi dovoljno kvalitetnih i pouzdanih dokaza. I tu počinje prava revizija. Veština revizora je u tome da odluči koliko je dokaza potrebno, i u vrednovanju da li je kvantitativna informacija u korespondenciji sa prethodno zasnovanim kriterijumom. Prethodno je kritični deo svake revizije. Sada već jasno sagledavate da je revizija proces u kome su svi delovi izuzetno važni, tako da nema celine čak i bez najmanjeg dela. Uvek se više pouzdajte u interne dokaze nego eksterni, ali je sumnja sastavni deo vašeg budućeg posla. Naša je preporuka: "Verujte svakom i svemu i proverite sve što pobuđuje i najmanju sumnju".

ZBOG ČEGA REVIZOR TREBA BITI KOMPETENTNA I NEZAVISNA OSOBA?

Da bi neko postao dobar revizor mora svuda u svetu a od skora i kod nas biti visoko kvalifikovan. Zbog čega? Da bi mogao da kompetentno revizorski prosuđuje mora znati sve tipove evidencije koje je potrebno prikupiti da bi se došlo do odgovarajućeg zaključka revizije po prikupljanju dokaza revizije. Jednako je značajno i stalno se naglašava da revizor mora imati sasvim nezavistan mentalni sklop ličnosti i vrednosne stavove koji nisu politički ni interesno određeni. U našoj praksi su nam i te kako poznati kompetentni stručnjaci koji su lične interese stavili ispred struke, tako da se od takvih "revizora" ne može očekivati nepristranost u prikupljanju dokaza i u njihovom prosuđivanju. Zbog čega bi svi budući revizori u našoj zemlji morali da prođu program obuke i polažu za licencu? Jednostavno zbog toga što čak i republički ministar unutrašnjih poslova ako želi da vozi vlastiti ili službeni automobil određene kategorije, nezavisno da li je ikada bio član komisije za polaganje vozačkih ispita pa čak i njen predsednik, mora da položi ispit i dobije vozačku dozvolu. Ako mi u Srbiji ikada budemo dodeljivali titule revizora "prema zaslugama", univerzitetskim i naučnim zvanjima ili za broj godina rada u struci, nećemo zadovoljavati stroge međunarodne propise i IV direktivu Evropske zajednice koji striktno zahtevaju da svi revizori moraju proći odgovarajuću obuku, sticati formalne kvalifikacije i obavljati praksu u revizorskim firmama. Svako re-

šenje izvan prethodnog će biti samo gubitak vremena, jer tada neće ništa vredeti ni licence onih revizora koji su uspešno prošli sve programe obuke.

Totalna nezavisnost je po svemu sudeći ideal ka kome se teži, jer je apsolutna nezavisnost pre svega teorijski koncept. Ipak se nezavisnost može ostvariti u određenom stepenu, s obzirom na konkretne okolnosti. Za svoju nezavisnost kao revizora se ljubomorno borite, jer na dugi rok od stepena nezavisnosti zavisi vaš ugled i prihodi. I pored toga što firma odnosno pojedinac koji obavlja reviziju dobijaju za to nadoknadu, i dalje stvarno možete biti nezavistan da sprovedete reviziju na čije se rezultate mogu pouzdati korisnici ovih informacija. Što ste nezavisniji, sve veće su šanse da su vaši izveštaji revizije objektivni, a samo su kao takvi široko prihvatljivi.

IZVEŠTAVANJE U REVIZIJI

Finalna faza ciklusa i procesa revizije jeste *izveštaj revizije*. Kroz ovaj formalni dokument se obavlja komuniciranje sa korisnicima revizorskih informacija, zasnovanim na revizorskim izveštajima. Pažljivom oku stručnog čitaoca revizorskih izveštaja ne može promaći činjenica da ima veliki broj revizorskih izveštaja koji se po svojoj prirodi razlikuju. Ipak svi revizorski izveštaji moraju posedovati jednu zajedničku osobinu - kvalitet. Svaki revizorski izveštaj mora informisati čitaoce i korisnike informacija o stepenu korespondencije između informacije koju je moguće kvantifikovati i unapred zasnovanog kriterijuma. Čak se izveštaji mogu razlikovati po formi, stereotipu jezičkog izražavanja, sklopu rečenica, posebno po kvalitetu tehničkog sadržaja. Revizorski izveštaji i istinitosti i objektivnosti finansijskih iskaza firme mogu se kretati u opsegu od jednostavnog usmenog izveštaja u obliku iskaza ako je predmet revizija obavljena za pojedinca koji je naručio ovu uslugu.

Interesantan je i dosta blizak našem svakodnevnom načinu rezonovanja način kako se obavlja revizija poreske prijava u američkoj praksi. To je za svakog od nas veoma značajna zamisao kako se obavlja revizija poreske prijave građanina. Reviziju obavlja agent unutrašnje poreske službe. Agent - poreski službenik pregleda i razmatra one dokaze koje podupiru navode iz poreske prijave građanina, koje je on podneo. Uz to koristi brojne druge izvore informacija, kao što su izveštaji poslodavca, kreditnih agencija, banaka, osiguravajućih društava itd. Za čim traga i šta želi da utvrdi poreznik? Pre svega da kroz reviziju poreske prijave građanina utvrdi da li poreska prijava podneta na takav način koji je konzistentan sa zahtevima zakona o oporezivanja građana. Po završetku revizije, agent unutrašnje poreske uprave SAD izdaje izveštaj poreskom obvezniku. U izveštaju stoji da li treba i koliko dodatnih poreza da plati obveznik, mora mu dati savet odnosno pravnu pouku da ima pravo i kako da ostvari refundiranje preplaćenog poreza, ili može utvrditi da nije došlo ni do kakve promene u statusu poreskog obveznika.

ODNOSI IZMEĐU REVIZIJE I RAČUNOVODSTVA

Primer prakse Velike Britanije Za proces revizije i sam izveštaj revizije odnosno revizorov izveštaj bitno je da nema *negativnih otkrića*. Zakon o preduzećima Velike Britanije zahteva da eksterni revizor odgovori na dva specifična pitanja:

Da li se finansijski iskaz - izveštaj pridržava računovodstvenih pravila i pravila u pogledu objavljivanja - obelodanjivanja, sadržanih u Zakonu o preduzećima u svetu, a kod nas u Zakonu o računovodstvu. Napomena: Relativno je lako utvrditi da li finansijski izveštaji

ispunjavaju statutarne zahteve (zakonski i podzakonski akti, statuti, pravila) pod uslovom da u tom poslu revizor koristi listu za proveru, koja se naziva ček - lista.

Da li finansijski izveštaj predstavlja istinito i pošteno viđenje finansijskog položaja kompanije?

Mišljenje revizora o istinitosti i poštenosti računa kompanije zasnivaće se na vašoj proceni sledećih pitanja:

- Da li u računima ima materijalnih grešaka i nepravilnosti
- Da li su relevantni računovodstveni standardi primenjeni na ispravan i odgovarajući način?

Savremena teorija i praksa revizije smatra da finansijski izveštaj neće:

"predstavljati istinito i pošteno viđenje niti na ispravan način odražavati rezultate operacije firme" osim ako se u procesu sastavljanja finansijskih izveštaja firma, odnosno njen menadžment nije striktno pridržavao relevantnih računovodstvenih standarda. U SAD su to GAAP, kod nas odnedavno Međunarodni računovodstveni standardi - MRS. Shodno tome revizorska aktivnost često zavisi od promena u nacionalnom računovodstvenom sistemu i računovodstvenim standardima.

ŠTA JE REVIZIJA?

Jedna od čestih definicija revizije je: "da je revizija nezavisni pregled i izražavanje mišljenja o finansijskim izveštajima preduzeća što čini naimenovani revizor u smislu obavljanja dužnosti koje proističu iz tog naimenovanja, a u skladu sa statutarним pravilima".³

Upamtite da su za reviziju ključne sledeće reči:

- Nezavisni
- Pregled
- Mišljenje
- Izražavanje
- Finansijski izveštaj
- Preduzeće
- Naimenovani revizor
- Statutarна pravila.

RAZLIKA IZMEĐU REVIZIJE I RAČUNOVODSTVA

Mnogi korisnici finansijskih iskaza i na njima zasnovanih informacija, javnost pa često i stručnjaci nisu u stanju da naprave jasnu razliku između (finansijskog) računovodstva i revizije. Često greše poistovećujući ove dve odvojene stručne, naučne i praktične oblasti. Zbog čega nastaje ova konfuzija? Zbrka je pre svega što se revizija bavi primarno računovodstvenim informacijama koje su sadržane u finansijskim iskazima entiteta. Mnogi odlični revizori su u početku bili izvanredno dobri računovođe. Ovom neispravnom shvatanju u svetu

---

³ Šire u (1989). APC, Great Britain.

doprinosi činjenica da revizor najčešće ima titulu ovlašćenog javnog računovođe - OJR (eng. Certified Public Accountant - CPA). Jednostavno treba poći od definicije računovodstva. Šta je računovodstvo? *Računovodstvo je proces beleženja, klasifikovanja i sumarizovanja (sabiranje) ekonomskih događaja na logičan način sa svrhom obezbeđivanja finansijskih informacija donosiocima odluka.*⁴

Ne treba posebno dokazivati da je funkcija računovodstva izuzetno značajna u tržišnim privredama koje se zasnivaju na konceptu privatnog i državnog vlasništva. Ova funkcija je važna i u društvu. Samo odlično i pouzdano računovodstvo nudi i snabdeva kvalitetnim i kvantitativnim finansijskim informacijama primarno kompetentne menadžere u firmama da bi donosili profitonosne poslovne odluke. Ove informacije mogu koristiti i ostali. Šta sve moraju znati računovođe da bi pružili relevantne i pouzdane informacije potencijalnim korisnicima? Kompetentni računovođa treba da raspolaze obuhvatnim znanjima principa, pravila, standarda, smernica i uputstava koji su potrebni za ispravno pripremanje i obelodanjivanje računovodstvenih informacija. Računovođe moraju u firmama u kojima rade da razviju odgovarajuće sisteme obračuna koji će osigurati da su svi poslovni ekonomski događaji - transakcije u firmi - entitetu evidentirani na odgovarajući predviđeni način, blagovremeno i uz razumne troškove.

Postavlja se bazično pitanje - koji je osnovni interes i motiv revizije u analizi računovodstvenih podataka? Primarni je, da se precizno i prema unapred izabranom kriterijumu odredi saglasnost sa sledećom pretpostavkom revizije. Da li informacije koje je računovodstvo evidentiralo na odgovarajući predviđeni način istinito i objektivno odlikavaju ekonomske događaje tokom obračunskog perioda? Ovo je ključno pitanje revizije. Koja su to osnovna pravila koja u svom radu koristi revizija? Bazični kriterijum u radu revizije jesu računovodstvena pravila - standardi na osnovu kojih se vrednuje da li su i u kom stepenu računovodstvene informacije pravilno evidentirane. Zbog toga revizor stvarno mora izvanredno i obuhvatno da poznaje računovodstvena pravila, standarde, smernice, uputstva, metodologije, itd. U kontekstu revizije finansijskih iskaza firme bazični kriterijum jesu generalno prihvaćeni računovodstveni principi (eng. generally accepted accounting principles - GAAP). Otuda se u učenju revizije i radu na njoj podrazumeva samo po sebi odlično poznavanje računovodstva.

TIPOVI REVIZIJE

U ovom delu ćemo dati kratak pregled osnovnih tipova revizije kakve poznaje savremena svetska praksa. To su:

- operativne revizije (revizija poslovanja) (eng. operational audits)
- revizije usaglašenosti (eng. compliance audits) i
- revizije finansijskih iskaza firme (eng. audits of financial statements).

OPERATIVNA REVIZIJA

Operativna revizija je pregled i sagledavanje bilo kog dela poslovne organizacije, njenih poslovnih procedura i postupaka. Kroz operativnu reviziju se sagledavaju metodi koje firma

---

⁴ Ibid. 3.

koristi. Operativna revizija vrednuje *efikasnost i efektivnost poslovanja predmetnog entiteta*. Po završetku i kompletiranju operativne revizije prezentira se izveštaj menadžmentu radi daljeg unapređenja poslovanja sa ciljem podizanja rentabilnosti.

Stvarno ima mnogo oblasti u kojima se može primeniti operativna revizija za vrednovanje poslovanja firme ili banke. Zbog svog širokog i stvarno fleksibilnog pristupa operativna revizija nije oštro definisana kao revizija finansijskih iskaza. Zbog toga se ne može govoriti o tipičnoj operativnoj reviziji. Ako ste interni ili eksterni revizor u nekoj firmi - klijentu morate biti u stanju da istinito i objektivno vrednujete *relevantnost i adekvatnost raspoloživih informacija*. To mogu biti informacije vezane za kupovinu osnovnih sredstava, investicije u obrtna sredstva. Operativna revizija može sagledavati tok računovodstvene dokumentacije, tokove informacija, način donošenja poslovnih odluka, organizacionu strukturu banke. Na toj osnovi se sagledava da operativna revizija nije strogo ograničena na računovodstvene informacije i finansijske izveštaje. U operativnoj reviziji se vrednuje na primer: organizaciona struktura firme, poslovanje odeljenja za računarsku obradu podataka, proizvodne metode, kontrola kvaliteta, marketing, prodaja i nabavka. To mogu biti i stvarno jesu sve ostale oblasti za koje je kvalifikovan operativni i/ili komercijalni revizor.

Mnogo je teže jasno i precizno definisati operativnu reviziju i sadržaj njenih izveštaja, nego kod ostala dva tipa koja smo prethodno naveli. Zbog čega? Pre svega što su termini *efikasnost i efektivnost* složeni po svojoj zamisli i sadržaju. Uz to su izuzetno teški za objektivizirano i univerzalno praćenje i merenje. Mnogo je jednostavnije da se vrednuje, procenjuje i daje mišljenje da li su finansijski iskazi istiniti i objektivni, da su izrađeni u skladu sa generalno prihvaćenim računovodstvenim principima. Izuzetno je teško unapred postaviti kriterijum za vrednovanje informacija koje se mogu kvantifikovati u procesu operativne revizije. U suštini je ustanovljavanje kriterijuma izuzetno subjektivno obojeno. Zbog toga se u suštini operativna revizija u svom polju rada prepliće pa se čak može i tvrditi da je identična savremenom menadžment konsaltingu, čime se udaljava od centralnog koncepta revizije. Operativna revizija dobija sve veći značaj i koristi se na kreativan način za različite rastuće potrebe firmi i banaka.

REVIZIJA USAGLAŠENOSTI

Revizija usaglašenosti omogućava da se odredi da li entitet u kome se obavlja revizija usaglašenosti sledi i u kojoj meri specifične menadžerske ili bilo koje druge procedure i/ili pravila koje je postavilo neko više rukovodstvo ili telo. U našim uslovima mnoge firme uopšte ne poseduju razrađena pravila poslovanja. Zbog toga je teško govoriti o reviziji usaglašenosti. Jer ako nema unapred postavljenih pravila kako se uopšte može meriti da li ih se neko i u kojoj meri pridržava u svom radu. Jedan od odličnih primera revizije usaglašenosti za grupu kompanija je da li svaka kompanija striktno sledi računovodstvenu proceduru koju je propisao glavni finansijski kontrolor grupe ili interni revizor. Tako se mogu podvrgnuti reviziji isplaćene plate, da li su u skladu sa kolektivnim ugovorom sa sindikatima o minimalnim nadnicama, da li su dobro obračunati porezi na promet i slično. Takođe se mogu pregledati pravni ugovori i ispunjavanje obaveza po njima prema bankama i ostalim poveriocima. Time se sagledava i ocenjuje da li firma ispunjava svoje zakonske obaveze i u kojoj meri, što revizoru pruža dodatni uvid i njen stvarni kredibilitet, poslovni moral i ugled. U SAD je uobičajena operativna revizija bolnica, vladinih ustanova, javnih kompanija, posebno u onim oblastima u kojima viši organi vlasti propisuju obaveze poslovanje za niže koji ih se moraju pridržavati. U svetu se zapaža trend da raste broj neprofitnih organizacija koja

moraju da razvijaju i primenjuju određene politike i propise, ugovorne i zakonske obaveze, što sve može zahtevati potrebu rada i izveštaja revizije usaglašenosti.

Za razliku od komercijalne revizije koja svoje izveštaje namenjuje širokom spektru stvarnih i potencijalnih korisnika računovodstvenih informacija sadržanih u finansijskim iskazima, operativna revizija svoje izveštaje najčešće namenjuje unapred već poznatom korisniku unutar organizacione jedinice firme koja je predmet revizije. Ko je primarno zainteresovan u firmi da se svi strogo pridržavaju propisanih pravila i politika? Prvenstveno menadžeri, jer imaju velike interese da se svi ponašaju strogo u skladu sa propisanim pravilima i procedurama poslovanja. Zbog toga je u praksi uobičajeno da posao operativne revizije obavlja odsek za internu reviziju firme ili banke. Ima izuzetaka i od ovog pravila. Kada se želi podići kredibilitet izveštaju operativne revizije ili kada odeljenje interne revizije ne raspolaže adekvatnim osobljem i sredstvima unajmljuje se ugledna revizorska firma koja će prezentirati izveštaj operativne revizije. Tada eksterni revizori daju mišljenje o usaglašenosti poslovanja sa propisanim zahtevima. Jedan od dobrih primera je kada poreske vlasti unajmljuju odličnog eksternog poreskog revizora, koji treba da utvrdi da li je firma ili pojedinac podneo ispravnu poresku prijavu i na toj osnovi platio porez koliko je trebalo, veći ili manji.

REVIZIJA FINANSIJSKIH ISKAZA

Revizija finansijskih iskaza firme se obavlja da bi se utvrdilo da li se ukupni finansijski iskazi i informacije koje se mogu kvantifikovati verifikovane, i iskazane u skladu sa specifičnim odabranim kriterijumom. Kao što smo na više mesta prethodno naglasili univerzalni unapred odabrani kriterijum jesu generalno prihvaćeni i primenjeni računovodstveni principi. Za osnovni kriterijum revizije se takođe može izabrati kao osnov neko od sledećih merila: gotovina ili bilo koja druga bilansna kategorija koja je prihvatljiva.

U većini slučajeva u američkoj poslovnoj praksi finansijski iskazi pored iskaza stanja, iskaza dobitka/gubitka, sadrže iskaz finansijske pozicije, iskaz o novčanim tokovima, uključiv prateće fusnote.

Osnovna pretpostavka na kojoj se zasniva revizija finansijskih iskaza je da će ih koristiti različite grupe potencijalnih korisnika, kao i da će se koristiti za različite svrhe. Zbog toga je za firmu dobro da koristi jednu revizorsku firmu da joj priprema različite izveštaje revizije. Na takve visoko ugledne i uverljive različite izveštaje revizije se mogu pouzdati različite grupe korisnika, čime se izbegava potreba i visoki troškovi da svaka grupa naručuje za sebe različit tip izveštaja revizije. Ukoliko korisnik informacija iz obavljene finansijske revizije iz bilo kojih razloga nije zadovoljan opsegom i dubinom obuhvata prezentiranog izveštaja, sasvim slobodno može radi svojih potreba koristiti druge izvore informacija. Ako neka banka ili firma kreditor želi da odobri zajam ili kredit određenoj firmi, biće joj u većini slučajeva sasvim dovoljno da konsultuje izveštaj revizije o finansijskim iskazima firme. Na suprot tome ako neka korporacija namerava da kupi drugu firmu ili spajanje, trebaće joj mnogo dublje analitičke informacije, kao što je na primer stepen istrošenosti osnovnih sredstava, troškovi zamene pohabane investicione opreme. Za te svrhe korporacija može koristiti svoje interne revizore kao podesno rešenje.

KLJUČNE TAČKE

Komercijalna eksterna revizija je jedan od bitnih institucionalnih stubova berzanskih finansijskih i investicija u hartije od vrednosti. Revizija je proces u kome kompetentna, nezavisna oso-

ba akumulira i vrednuje dokaze o informaciji koja se može kvantifikovati, koja je povezana sa određenim ekonomskim entitetom, u svrhu određivanja i izveštavanja o stepenu korespondiranja između informacije koja se može kvantifikovati i unapred zasnovanog kriterijuma.

Dokazi, evidencije u reviziji, kao i u pravosuđu, mogu imati sasvim neočekivane oblike. Verovatno nam je po svemu sudeći najbliže svedočenje klijenta u reviziji. Veoma su pouzdani izvori dokaza u pismenoj formi kroz potvrde sa ovlašćenim osobama izvan firme koja je predmet revizije. Opservacije kompetentnog revizora su izuzetno vredni dokazi, jer je on dovoljno stručan i pouzdan da razumno prosuđuje. Da bi se zadovoljili unapred postavljeni visoki ciljevi i zahtevi procesa revizije nužan i nezaobilazan uslov je da revizor pribavi dovoljno kvalitetnih i pouzdanih dokaza. Tu počinje prava revizija.

Veština revizora je u tome da odluči koliko je dokaza potrebno, i u vrednovanju da li je kvantitativna informacija u korespondenciji sa prethodno zasnovanim kriterijumom. Prethodno je kritični deo svake revizije. Revizija je proces u kome su svi delovi izuzetno važni, tako da nema celine čak i bez najmanjeg dela. Uvek se više pouzdajte u interne dokaze nego eksterne, ali je sumnja sastavni deo revizorskog posla. Preporuka je "*verujte svakom i proverite sve što pobuđuje i najmanju sumnju*".

Revizor stvarno treba biti profesionalno visoko kompetentna osoba, od kredibiliteta, uz to u svakom pogledu nezavisna. Finalna faza ciklusa revizije jeste izveštaj revizije. To je formalni dokument posredstvom koga se obavlja komuniciranje sa korisnicima revizorskih informacija. Revizorski izveštaj mora informisati čitaoce i korisnike informacija o stepenu korespondencije između informacije koju je moguće kvantifikovati i unapred zasnovanog kriterijuma. Za razliku od revizije računovodstvo je proces beleženja, klasifikovanja i sumarizovanja ekonomskih događaja na logičan način sa svrhom obezbeđivanja finansijskih informacija donosiocima odluka. Osnovni tipovi revizije su operativna revizija, revizija usaglašenosti i revizija finansijskih iskaza entiteta.

Operativna revizija je pregled i sagledavanje bilo kog dela poslovne organizacije, njenih poslovnih procedura i postupaka. Kroz operativnu reviziju se sagledavaju metodi menadžmenta koje firma koristi. Operativna revizija vrednuje *efikasnost i efektivnost poslovanja poslovnog entiteta*. Po završetku i kompletiranju operativne revizije prezentira se izveštaj menadžmentu radi daljeg unapređenja poslovanja sa ciljem podizanja rentabilnosti. Revizija usaglašenosti omogućava da se odredi da li entitet u kome se obavlja revizija usaglašenosti sledi i u kojoj meri specifične menadžerske ili bilo koje druge procedure i/ili pravila koje je postavilo neko više rukovodstvo ili telo. Za razliku od komercijalne revizije koja svoje izveštaje namenjuje širokom spektru stvarnih i potencijalnih korisnika računovodstvenih informacija sadržanih u finansijskim iskazima, operativna revizija svoje izveštaje najčešće namenjuje unapred već poznatom korisniku unutar organizacione jedinice firme koja je predmet revizije.

Revizija finansijskih iskaza firme se obavlja da bi se utvrdilo da li se ukupni finansijski iskazi i informacije koje se mogu kvantifikovati verifikovane, i iskazane u skladu sa specifičnim odabranim kriterijumom. Univerzalni unapred odabrani kriterijum jesu generalno prihvaćeni i primenjeni računovodstveni principi.

PRIMENA PRINCIPA

1. Šta je komercijalna revizija?
2. Šta su dokazi u reviziji i kako se mogu koristiti u pravosuđu?
3. Kakve dokaze treba da pribavi revizor da bi mu se verovalo?
4. Kakva osoba treba biti revizor i revizorska kuća?
5. Analizirajte osobine revizora u svetu i kod nas u praksi. Kakve su sličnosti i razlike po vašem mišljenju.
6. Šta je revizorski izveštaj?
7. Objasnite operativnu reviziju?
8. Odredite reviziju usaglašenosti?
9. Obrazložite sadržaj revizije finansijskih iskaza entiteta?

BIBLIOGRAFIJA I DODATNA LITERATURA

- ACCA (1990) *Lecturer's Manual. Auditing*. 2 nd Edition. London: Longman ACCA - The Chartered Association of Certified Accountants.
- ACCA (1990) *The Open College Auditing*. Paper 2.1, Workbooks: 1, 2, 3, 4, 5, London: ACCA - The Chartered Association of Certified Accountants.
- Arens A. A., Loebecke J. K. (1988) *Auditing. An Integrated Approach*. Fourth Edition. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall, Inc.
- Ljutić B. Ž. Revizija i finansijski menadžment. U Ljutić B. Ž. (1996) Glavni urednik *Osnovi finansija za menadžere. Fundamentalni koncepti finansijskog menadžmenta*. Beograd: Panda Graf.